

Geografia llegendària de Palma

Introducció

edicar-nos a la descoberta de la ciutat pot esdevenir un dels exercicis més gratificants, profitosos i, fins i tot, divertits que ens podem plantejar en aquestes latituds. Des del punt de vista educatiu, la ciutat permet de realitzar un riquíssim programa de visites de gran contingut didàctic, immerses dins l'estudi del medi urbà i que ofereixen un ample i ric ventall d'elements interdisciplinaris en què es combinen factors arquitectònics, artístics, urbanístics, històrics, geogràfics, de toponímia urbana i de cultura popular. Però, a més, podem descobrir la ciutat des del punt de vista de la seva geografia llegendària, en un itinerari on es combinen les tradicions, les llegendes, els detalls enigmàtics i les anècdotes.

Dcia Víctor Hugo que «la història té sa veritat i la llegenda en té la seva. De la resta, la història i la llegenda tenen el mateix objectiu, pintar sota la persona momentània, la persona eterna». Crec que val la pena, doncs, de partir de les llegendes i les tradicions, donar a conèixer un poc més aquesta ciutat gairebé eternal que és la vella Ciutat de Mallorca.

Us present a continuació una selecció resumida de les contarelles recollides al llibre *Palma Ciutat de Llegendes*. A efectes pràctics, present la ciutat dividida en dos itineraris, el primer dels quals transcorre per la ciutat Alta i el segon per la ciutat Baixa.

Primer itinerari (la ciutat Alta)

En el primer itinerari podem passejar tranquil·lament per Cort, el barri de la Seu, la Portella i Sant Francesc. Començam per l'Ajuntament on, si pujam a la sala de sessions, trobarem l'*Home dels Nassos*, un retrat de Jaume I a qui els infants, el dia 31 de desembre, havien de cercar tants de nassos com dies té l'any. Al vestíbul de la sala de sessions de l'Ajuntament, davant el quadre de Sant Sebastià, patró de la ciutat, podem esbrinar com arribaren les seves relíquies a Mallorca, l'any 1523, i com aturaren la pesta d'aquell any. Al corredor del vesti-

bul de la sala de sessions, podem descobrir la nissaga cabrerenca d'Anníbal, el fill il·lustre més antic de la ciutat i del regne de Mallorca. Davallant cap a la sortida de l'Ajuntament, al vestíbul trobam en Tòfol i na Francina, els gegants de la Sala, ara per partida doble, ja que, a més de la parella dels anys cinquanta, recentment s'hi ha afegit una còpia de la parella de gegants desapareguda a Barcelona durant la Guerra Civil. A l'exterior de l'Ajuntament, contemplant la façana, podem parlar d'en Figuera, el rellotge de la ciutat, i de les seves particularitats, ja que antigament marcava les hores segons l'arc diürn i el nocturn; del seu llenguatge particular recordam que, a tres hores de nit, és a dir, quan feia tres hores que s'havia post el sol, tocava el seny del lladre, o el toc de queda. Més arran de terra, hem de seure al banc de *Sinofós*, perquè tot va bé, si no fos per aquest constipat, o si no fos per aquest reuma... Als laterals del frontó barroc de la porta de l'esquerra, si tenim bona vista, veurem el Dragó i el Caragol, símbols, diuen, dels escultors de la façana.

Abandonam Cort i ens dirigim pel carrer del Palau Reial, i aviat arribarem a la Seu, on no acabariem mai de contar llegendes i anècdotes, i menys si ens dedicam a descobrir-hi detalls! Vora el portal major de la Seu, podem recordar la processó del Corpus i l'expressió que diu *Pareix que té cera del Corpus!*, que és com qui diu que sembla que té privilegi o exempció per no fer determinada feina, i és que, realment, aquesta cera es venia molt cara, i només podien tenir-ne els privilegiats. També podem rememorar la processó de la Moixeta, que diuen que acabà com si no res, de tan poc èxit que tenia; però, guiats de la mà del polifacètic Pere d'Alcàntara Penya sabem que era una processó instituida a partir de la deïx pia de la senyora Moix, rica i petita, anomenada na Moixeta; quan ja ningú no es recordava d'ella, els majors feien broma de les jovenetes, a qui feien creure que si anaven amb una moixeta a la processó desencantarien un tresor de la Seu. També podem fer càbales sobre l'expressió *Ja tenim la Seu plena d'ous*, que possiblement faci referència a la immensa quantitat d'ous que es necessitaren per pintar l'interior del temple.

Davant la Seu, tenim el palau de l'Almudaina, el vell castell reial de Mallorca; a la capella de Santa Aina es conserven les relíquies de santa Praxedis, que són objecte de tractament llegendari, ja que si hem de creure el cronista Binimelis, les va obtenir el rei Jaume III de Mallorca per haver vençut el rei d'Escòcia (*sic*) fent-se passar el rei mallorquí pel rei de França, oncle seu, durant la Guerra dels Cent Anys. Passam pel mirador de la Seu i, vora la capçalera, veurem les restes d'un portelló cegat, on diuen que es tancà a finals de segle XVI la Dama Emparedada, dona Elisabet Safortesa-Tagament. Davant el palau del Bisbe, ens podrem delestar amb l'estrella del bestiarí ciutadà: el drac de na Còca, senyor de les clavagueres de la ciutat a mitjan segle XVII, fins que fou vençut pel cavaller Bartomeu Coc; un detall escultòric encara recorda la feta i, si entrau al Museu Diocesà, s'hi conserva el cos embalsamat del sauri (*...té una llengo serpentina, quina por que em fa, padrina*, diuen a la Colcada).

Pel carrer de Sant Bernat, arribam al de Sant Pere Nolasc, al número 7 del qual s'alça ca l'Oidor Berga, on val la pena de reflexionar sobre l'expressió *Què en som jo, de la mort d'en Berga?* Efectivament, davant ca seva mataren en Jaume Joan de Berga l'any 1619, en plena lluita entre Canamunts i Canavalls; diuen que la repressió fou tan forta que interrogaren tothom, de tal manera que molta gent, que no en sabia res, digué la frase esmentada. En arribar a la confluència del carrer d'en Morei amb el de la Puresa i el de la Portella, feim una escapada cap a la Portella, on passam per davant can Espanya-Serra (núm. 8) amb una façana molt enigmàtica, amb 28 cares que miren el vianant. Un poc més avall, tenim can Formiguera, casal d'un dels capdavanters llegendaris de Mallorca, el Comte Mal, Ramon Burgues-Safortesa (1626-1694); el nom li ve perquè volia ser senyor feudal de força i costell, tema ben històric, però, a més, el nostre comte assumí bona part de les llegendes del comte Arnau català; així, no us estranyi que la llegenda parli de la torre de comte, feta amb ajuda dels dimonis boiets, per on volia veure una monja de Santa Clara de la qual s'havia enamorat...

Tornam a pujar pel carrer de la Portella i continuam pel d'en Morei. Al número 8 tenim la casa anomenada can Ordines d'Almadrà, al vestibul de la qual hi ha un portalet gòtic amb un curiós missatge en llatí, que traduïm com: *Casa't i calla, que el silenci et proporcionarà joies*. Davant l'església de Sta. Eulàlia, podem recrear una de les moltes llegendes del cappare de la nostra raça, Ramon Llull; ell mateix ens diu que fins als trenta anys fou trobador de l'amor humà, i que després es convertí a la vida religiosa, i fou joglar de Déu. Recorda la tradició que, quan Llull es trobava en la primera etapa, perseguí a cavall una dona que volia posseir; ella es volgué refugiar dins l'església, i el cavaller no s'ho pensà dues vegades i entrà dins el temple a cavall; quan la

Foto: Robert Doisneau © Doisneau/Rapho.

dona es trobava perduda, mostrà al sacríleg trobador el seu pit gangrenat; Ramon caigué del cavall i partí, esmaperdut, reflexionant sobre la finitud de les belleses materials.

Si tenim temps d'anar al convent de Sant Francesc, podem visitar el sepulcre de Ramon Llull, i recordar la llegenda del seu martiri a Bugia i com fou recollit agonitzant per un mariner genovès, que el volgué dur a la seva pàtria, però, quan pensava que el vaixell ja hi era, resultà que eren a la badia de Palma, on expirà el Doctor Il·luminat i on el seu cos volgué restar enterrat. També recordarem la lluita que el dia de morts de 1490 s'esdevingué dins aquest temple, en la coneguda banderia Armadams-Epanyols. Si no som afectats de perdre la son amb històries de por, podrem endinsar-nos dins la trama de *la calúmnia venjada*, que conta la terrible història d'una parella de joves nobles del segle XVII; el donzell parlà davant uns amics malament de l'honra de la donzella i tant va créixer la troca que el jove hagué de partir a guerres de Flandes i la joveneta emmalaltí. Set anys després,

el jove cavaller torna i sent campanades a mort: era la seva antiga enamorada; ell es confessà i la penitència fou vetllar tot sol la morta... la venjança no es féu esperar... serenament i freda la dama perseguí el cavaller dins l'església fins que li tallà la llengua.

Segon itinerari (la ciutat Baixa)

Començam aquesta segona ruta, l'itinerari de la ciutat Baixa, a la plaça de les Tortugues (plaça de Joan Carles I). A la cruïlla amb el carrer de Jovellanos, hi trobam una petita escultura, el Cap del Moro. Diuen si seria record de les execucions que manava fer el capità Toni Barceló, corsari del segle XVIII; però, el més probable és que sigui una confusió entre 'cap' del Born entès com a començament o extrem, i 'cap' d'una persona que podria haver estat exposada al públic.

Continuam pel carrer de Jovellanos i voltam a l'esquerra pel carrer dels Paraires, fins que enllaçam amb el de Sant Nicolau; vora la llibreria, hi trobarem un carreró que no passa, el C/ del Port Fangós, que fou objecte d'una metamorfosi toponímica curiosa: del *Port Fangós* a la *calle del Cerdo*, ja que el primitiu portet desaparegué i el carrer del Port s'anomenà, equivocadament del Porc i, quan entraren a traduir-ho tot, posaren 'la calle del Cerdo'. Al carrer d'Orfila podem trobar el Xerafi de can Frasset on, per cert, diuen que, en temps de Carnestoltes, les dones llevaven alguna prenda als homes i l'empenyoraven a can Frasset, a canvi de dolços i llepolies; si el propietari volia recuperar el capell o el que fos, havia de pagar religiosament l'empenyorament.

A la plaça del Mercat, rere Sant Nicolau, hi trobarem la pedra de Santa Catalina Thomàs, on diu la tradició que la santa mallorquina esperava que l'admetessin en qualque convent; totes les campanes tocaren prodigiosament quan l'acceptaren al de Santa Magdalena. No gaire enfora, arribam al casal dit can Berga, actual Audiència; hi visqué un dels homes més rics de Mallorca cap al 1750, Gabriel de Berga i Safortesa; diuen que era ostentós, i volgué enrajolar el seu casal amb monedes d'or; el rei li digué que ho podia fer, però com que no volia que trepitjassin la seva imatge, hauria de posar les monedes de cantell; el senyor Berga tragué comptes i ho deixà córrer.

Ens dirigim a la Rambla i, a can Pinós (núm.15), hi trobam l'escut dels Sureda de Sant Martí i el lema que usà el cavaller Salvador Sureda Safont en el famós torneig celebrat a Nàpols l'any 1444, contra Francí Valseca. Just devora el casal, arriba a la Rambla el carrer de l'Ecce Homo, que recorda el miracle de l'aparició d'aquesta figura a una venerable dona quan fou temptada malignament pel Dimoni. A l'església del convent de Santa Magdalena podem parlar llargament dels prodigis de santa Catalina Tomàs i de com era sotmesa a autèntiques tortures pel Diable, les quals sempre supor-

tava cristianament i rebia també l'ajuda del Cel. D'aquest convent, també comentam com l'any 1637 fou asaltat per l'escamot del pobill Togores, que cercava la seva dona, que s'hi refugià per escapar dels maltractaments del poc gentil cavaller.

Pujam cap a l'església de la Sang, on es conserva la imatge més venerada de Palma, la del Sant Crist de la Sang. Hi ha també una altra imatge de Crist encreuat més poc coneguda, el dels Condemnats a Mort, que era treta quan hi havia execució; en una ocasió, conta la tradició que parlà a un condemnat penedit i li prometé la Glòria. També a l'església de la Sang trobam una altra joia, el betlem gòtic, procedent del convent de Jesús; conta la llegenda que és el resultat d'una promesa que féu un capità de vaixell en perill de naufragi.

Pel carrer de la Pietat arribam al de la Concepció, i a l'església d'aquest nom visitam el Sant Crist del Noguer, procedent del convent de Santa Margalida; d'aquesta bella imatge gòtica diu la llegenda que la trobaren tallada miraculosament dins el tronc del noguer. Passam per la font del Sepulcre, que recorda l'antiga església dels cavallers del Sant Sepulcre de Jerusalem i, després, travessam l'avinguda de Jaume III i avançam cap al Born; abans, devora la font de les Tortugues, contemplan la làpida que recorda els cavallers que tornejaven —o bornejaven— al Born. Davant can Solleric, recordam l'anècdota que parla del seguici funerari que passà per la clastra del casal, aprofitant les dues portes que té, i de com, arran d'això, la senyora s'enfadà molt i en tancà el pas.

Continuam pel Born fins que voltam a la dreta pel carrer de Sant Feliu, dit popularment de ses Carasses, ja que a l'altura del número 10 s'alça el casal anomenat can Pavesi, ben guarnit de les cares disformes que donen sobrenom al carrer, la més gran de les quals descaradament ens treu la llengua, amb l'epigrama *Fundo* (per al qui passa!), al capdamunt. Pel carrer de Montenegro arribam a la cruïlla del carrer de l'Estanc, vora el qual apareix el carrer de la Mà del Moro, topònim que recorda un fet verídic, l'assassinat d'un capellà pel seu esclau musulmà el 1731, i com la mà del convicte fou penjada a la façana de la casa.

Pel carrer de Montenegro, seguit del de Sant Joan, arribam a la meravella arquitectònica de la Llotja, amb l'Àngel defenedor de la Mercaderia i altres imatges, com les gèrgoles, una de les quals sembla que emet un crit llastimós: *Oh, com és fred!* Ens dirigim cap a l'Hort del Rei, pels voltants del qual podrem contemplar la torre de l'Àngel de l'Almudaina, amb la imatge-penell que li dona nom, antic patró de la Ciutat; diuen que l'escultor Antoni de Camprodon l'hagué de dur a Sineu, on es trobava el rei Jaume II, perquè aquest li donàs el vistiplau. Davall l'àngel, a finals de segle XIV hi hagué el laboratori de l'alquimista Jaume de Lustrac, que tenia l'honorable feina de cercar la pedra filosofal i l'elixir de la joventut; com que no tan sols no trobava or sinó que gastava

una part del que hi havia al tresor reial, el rei Martí el feu acomiadar. Per cert que al palau de l'Almudaina, durant a visita que feu a Mallorca el rei Alfons XII, l'any 1877, li presentaren les autoritats de l'illa, i quan tocà el torn al batle de Bunyola, que també era propietari rural, ja que ho era de la finca dita els Cocons, després del títol de batle cridà ben fort «y señor de los Cocones», i el rei li contesta: «Que Dios se los conserve muchos años, señor alcalde».

A l'angle nord-oest del palau de l'Almudaina, vora la Costa de la Seu, hi ha la temible torre dels Caps, on penjaven els dels executats «per terror e exempli públic»... bé, realment és una torre de 1909, successora de la genuïna. A la costa del Conquistador, bo serà recordar la feina de la mula del tramvia, que ajudava a pujar la costa i, desjuniada quan eren a dalt, tornava tota sola a cercar menjar a ca s'Andritxol; tot això abans de 1916, quan s'electricaren els tramvies. A l'actual costa del Conquistador, bo és saber que hi havia el convent de

Sant Domingo, clergues de la Inquisició, i que al seu claustre s'exposaven les gramalletes dels condemnats per la Inquisició. El Círculo Mallorquí, actual Parlament balear, conserva moltes anècdotes de les classes benestants del segle XIX i de bona part del XX, algunes referides a l'Arxiduc i d'altres a Joan March Ordines; diuen d'aquest darrer que, com que no el volgueren com a soci, l'hagueren de tenir com a veïnat.

Acabam la passejada al Born, per allò de *volta el món i torna al Born*. Si intentam conversar amb les lleones, segurament ens contaràn com foren censurades, ja que els retallaren els pits, i també ens explicaran aquella frase dedicada a algun jovençà que es vol ultrapassar amb una jovençana, i aquesta li enfloca: «Vés a *paupar* les lleones del Born!».

Com deia Josep Pla, els carrers i racons del centre històric de Palma no són simplement per passar-hi; són per estar-hi. Ben segur que amb aquests coverbos ens hi podrem entretenir llargament. ♦

Col·lecció educació i societat

Núm. 2 - Sèrie didàctica
Arbres i arbusts de les Balears.
Joan Rita / Jordi Carulla

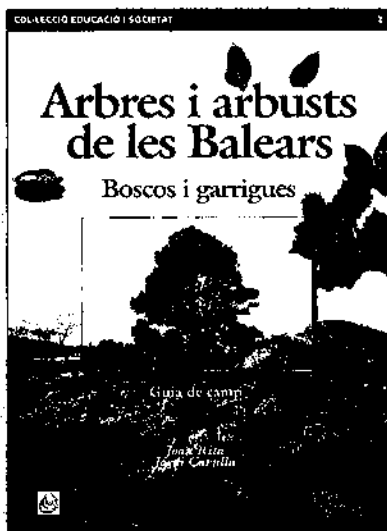
També en CD Rom

Núm. 3
Sèrie general
Les Escoles d'Estiu a Mallorca (1968-1996).
Ramon Bassa
Miquel F. Oliver

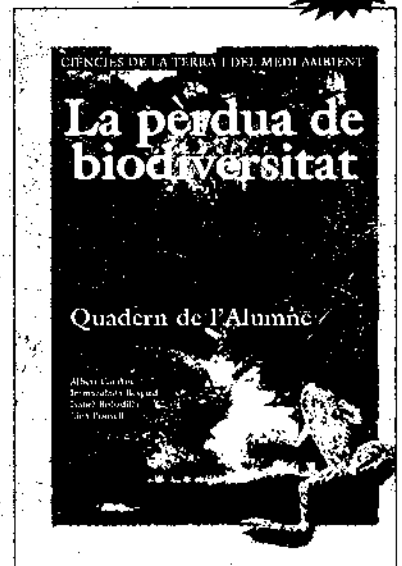
A partir del 20 de gener

Novetat

Núm. 4
Sèrie general
Benvingut al món... lactància i salut del bebè.
Sergio Verd

Núm. 5
Sèrie didàctica
La pèrdua de biodiversitat.
Albert Catalan
Quadern de l'alumne i guia del professor

La Guia del professor es pot obtenir gratuïtament a internet: www.ferransintes.com

Ferran Sintes

www.ferransintes.com